

NAREČNA PODOBA MARIBORSKEGA PREDMESTJA

0. Narečje je neknjižna socialna zvrst jezika s posebnim, zgodovinsko utemeljenim razvojem intonacije, glasoslovja, oblikoslovja, skladnje, besedotvorja in besedišča na določenem (nemestnem) zemljepisnem področju. V večjih mestih nastajajo nadnarečni pokrajinski pogovorni jeziki; v njih se tipične narečne posebnosti prekrivajo s knjižnim jezikom. Mariborski pogovorni jezik je nastajal v zapletenih gospodarskih, družbenih, kulturnih, cerkvenih in narodnostnih razmerah, zato se v njem prepletajo raznovrstne narečne sestavine, vplivi nemškega jezika in slovenskega knjižnega jezika. Danes ima ta mestna govorica enoglasniški sestav; kaže se izrazita težnja k oženju e-jevskih in zlasti o-jevskih fonemov ter k daljšanju kratkih samoglasnikov. Odraz za kratki polglasnik je dolgi široki *e*. Naglas je netonemski, stavčna intonacija pa padajoča; v daljših tvorjenkah se pojavljata dva naglasa: (Máribórb, čúdovító, sócialízem); kratki ali dolgi končni ali nekončni naglas se umika za zlog proti začetku besede. Samoglasniški upad je zelo omejen: opušča se *-i* v nedoločniku in v deležniku na *-l* pri glagolih z *i*-jevsko pripono: *délat, nósla, pústla*; v moški obliki deležnika na *-l* se posplošuje nenaglašeni končaj *-o*; *néso, zdígno, hóto, míslo, délo*. Zvočnik *v* se premenjuje s *f* pred nezvenečimi nezvočniki in na koncu besede. V oblikoslovju prevladuje nepremični naglasni tip, posplošujeta se končnici: *-ah, -ami* za oba spola, že v ednini se pojavlja feminizacija samostalnikov srednjega spola, zlasti pa v množini, pridevnik s svojo obliko ne razlikuje določnosti in nedoločnosti, v glagolski spregatvi prevladujejo končnice tudi pri *-te, -ta, -jo* tudi pri brezpriponskih glagolih (*dáte, véte, jéte, bóte*), v 1. osebi dvojine je osebito *-ma*; pogost je zanikani tožilnik. V besedju je precej germanizmov ali prevednih besednih zvez.

1. Predmet te raziskave je narečna govorica v mariborskih predmestnih naseljih, to je v tistih, kjer kmet še obdeluje zemljo in je naselitev stara in trajna, kmečko, polkmečko in delavsko prebivalstvo pa ohranja svoje narečje. Narečna govorica v mariborskih predmestjih ni enotna. Slovenjegoriško narečje se dotika Maribora v Melju in na Košakah. K severnoštajerskemu narečju prištevamo kozjaški govor, ki se govori v kamniškem predmestju, severnopohorski govor, ki se približuje Mariboru na Studencih in v Radvanju, in vzhodnopohorski govor na Pobrežju, Teznem in v Razvanju.

1.1 Zahodno slovenjegoriško narečje sega v mariborsko predmetje na severu, na Košakah, in na vzhodu v Melju. V panonsko narečno bazo ga vključujemo zaradi enakega razvoja: dolgega jata, dolgega etimološkega *o*, dolgega *u* in zložnega *l* ter zaradi današnjih enakih odrazov za dolgi nosni *ę* in etimološki *e*. Slovenjegoriški govori ne poznajo tonemskega naglaševanja. Stare skrajšane in nove akute so podaljšali, vendar pozneje (prekmurski, prleški in haloški govori pa podaljšanja ne poznajo), zato so se dolgi cirkumflektirani samoglasniki razvijali drugače kot akutirani, razlikovanje med dolgim in kratkim zlogovnikom je postalo fonološko pomembno; kratki samoglasniki so se začeli daljšati, in danes je ohranjeno le kakovostno nasprotje, vzpostavlja pa se novo: monoftong (enoglasnik) proti diftongu (dvoglasniku). V teh govorih so znani narečni naglasni umiki za zlog na levo, in sicer: t. i. kratkega cirkumfleksa na prednaglasni polglasnik (*miéгла, stiéber*), dolgega cirkumfleksa ravno tako (*s kóustjo, póuroka, prístava, úotavič; púoznajo, príklet, záberge*) in še kratkega cirkumfleksa v zadnjem zaprtem zlogu; *cígan, ódvent, úotprem, pri nas, púot-*

plat, stūdenec, šūrki. V pregibanju se naglas močno morfologizira in danes prevladuje nepremični naglasni tip na osnovi.

1.2 Fonološki sestav severovzhodnega mariborskega predmestja vsebuje dolge naglašene enoglasnike in dvoglasnike (glej niže), nenaglašene samoglasnike (*i, ü, u, e, o, a*), zvočnike (*v, j, m, n, r, l* in *ŋ*), nezvočnike (*p, b, f, t, d, c, s, z, č, š, ž, k, g, h*) ter zlogovnike *er, l, m, n*.

Dolgi naglašeni samoglasniki:¹

<i>i</i>	<i>ü</i>	<i>ú</i>
<i>ii</i>	<i>üü</i>	
<i>ie</i>		<i>úo</i>
<i>é</i>		<i>ó</i>
<i>éi</i>	<i>óu</i>	
<i>ié/é</i>	<i>á</i>	
	<i>á</i>	<i>+ er.</i>

Dolgi *i* zastopa akutirani *i* (*hiša, lipa, riba, tíči*), kratki *i* (*míš, nič, nít, sít, tíč*), *e* pred *r* (*mira, víra*) ter po naglasnem umiku naglašeni *i* (*cígan, príklet*). Dvoglasniški *ü* je odraz za ckfl. *i* (*liíst, očli, píišem, sviija, zúma, zúid*). Dolgi *ü* je odraz akutiranega *u* in kratkega *u* v zadnjem zlogu (*krúha, kúpa, vúš; čúú, fúúp, krúh*). Dvoglasniški *üü* je naslednik ckfl. *u* (*liúič, liúiplen, olúip, vúuha*). Dolgi *u* zastopa dolgi in kratki samoglasniški *ı* (*dúg, kúnen, púni, túčen, vúk; púhi, vúna, pún*); beseda *slóuza* je nastala po metatezi iz **słz*a → *solza*.

Dvoglasniški *ie* z naglasom na prvi mori je nastal iz kratkega ozkega *e* in je odraz za staroakutirani jat (*briēmen, briēza, ciēsta, liēto, neviēsta, piēna, riezat, striēha, vrīemen; diēt, mlīēt*), medtem ko je dvoglasniški *úo* nastal iz novoakutiranega *o*, staroakutiranega nosnega *o* in je odraz za umično naglašeni *o*: *húođin, húoja, núośin, príuośin, škúođa, vúoqlakrúop, kúoś, púoť, škúoť; dúoga, gúoĝa, kúoĝa, túoĝa; kúoťl, kúoza, úoĝeh, úośa*.

Dolgi ozki *ē* je naslednik dolgega polglasnika, dolgega nosnega *e*, dolgega in novoakutiranega etimološkega *e* (*déin, vés; glédam, imé, pét, pétেক, véže, zébe; lét, péč; néso, réko*), dolgi ozki *o* pa je odraz dolgega nosnega *o* (*góbec, golóp, klóp, móš, otróbi, róka, sóđ*).

Dvoglasniški *ié* z naglašenim širokim *e* zastopa umično naglašeni *e* in polglasnik ter kratki polglasnik (*čiélo, niēsen, riēče, žiéna; čiēber, miēgla, piēkl, stiēber, piēs*). Široki *e* se pojavlja kot položajna varianta *ié* (*zémi, némren*); *a+j* v zadnjem ali zaprtem zlogu se poenoglasni v široki *e* (*ké, kaj, né, naj, mléši, mlajši*). Dvoglasnik *éi* je odraz dolgega jata (*béili, beséida, gréih, léip, léis, léite, méih, mléiko, snežéin, téilo, zvézda*), dvoglasnik *óu* pa dolgega etimološkega *o* (*óuka, bóuk, lepóu, mesóu, móuč, nóuč, róuk, senóu, testóu*).

Zaokroženi *á* zastopa staroakutirani *a* in kratki *a* v edinem zlogu (*bráta, kráva, máti; brát, náś*), nezaokroženi dolgi *a* pa ckfl. ali novoakutirani *a* (*dvá, grát, mláj, mesá, sená; hrást, kováč, král, ápno, okápati*).

Samoglasniški *r* se izgovarja kot *er* v naglašениh in nenaglašениh zlogih: *pérst, smért, tért, žért*. Nenaglašeni samogl. ob zvočnikih *l, m, n* lahko upadajo, in tako nastanejo zlogotvorni *l, m, n*; končni *i* upade v glagolskem nedoločniku, v rodilniku osebnih zaimkov: *múoj-*

¹ Iz tehničnih razlogov je zapis fonemov poenostavljen: ostrivec označuje naglašeno dolžino, krativec naglašeno kračino, pika pod fonemom označuje ožino, krožec nad *a* zaokroženost, krožec pod *l, n* pa zložnost; dvočrkje označuje dvoglasnik.

ga, tvúojga; prednaglasni *u* se po vokalni harmoniji premenjuje z *ü*: *lüptíje, süšítí, zamüdí-ili*; nenaglašeni *jat* v pred- in ponaglasni legi se lahko realizira kot *a*: *smérdat, vidat, ví-édát*; nenaglašeni polglasnik se izgovarja kot široki *e*; v sklanjatvi pa lahko onemi: *hlápca, kúqscá*, ali pa ostaja imenovalniška osnova nespremenjena: *déideka, áteka, Fránčeka*.

Soglasniški sestav se od knjižnega razlikuje le v posameznih razvojih: (1) Končni *-m* se neobvezno premenjuje z *-n*: *déilan, z bráton*. (2) Zvočnik /*v*/ se pred vsemi zvenečimi soglasniki izgovarja kot [v], pred nezvenečimi in na koncu besede pa se premenjuje s [f]: *ščérah, zdráf*; *v* se pojavlja tudi kot protetični glas pred *š*: *vúiš, vúíha, vúžda*; na koncu besede je *-u* (zapisujem *ga* z *v*). (3) Iz palatalnega *n'* se je razvil nosnjeni drsnik *ŋ*, in sicer v položaju med dvema samoglasnikoma, za soglasnikom ali na koncu besede pa je *n'* izgubil palatalnost črepija, živa, svíťa, lúkna, ójgn. (4) Palatalni *l'* se je razvil v srednji *l*: *klúč, vúola*. (5) Svetli drsnik /*j*/ se izgovarja kot v knjižnem jeziku, torej [j]. Pogost je drugotni *j* pred *-n* in *-d*: *déjn, léjn, hűjdo, plájнке*. (6) Nekaj posebnosti v soglasniškem razvoju: rinezem v besedah *méisŋc, pájank*; ohranjeni skupini *čre-*, *žre-* (*čréišna, žríebl*); sklopa *tl, dl* v deležniku na *-l* sta disimilirana (*pádlá* → *pála, jáv jéila, cvév cviéla*); začetni *u-* se prestavi za *m, b* (*umíti* → *múiti, ubíti* → *búiti*); *šč* se olajša v *š* (*išen, góšá*); *hč* → *š* (*níše*); na koncu besede se po naliki ohranja *-l* (*stúol, céigl, kúotl*); končni *-l* se v naglašnem zlogu izgovarja kot *-μ* /*v*/, sicer pa kot *o* (*bív, lovív, dáv, jáv, terpiév, čúv; néso, zdígnó, vído, núoso, díelo, víedo*).

1.3 Oblikoslovje

1.3.1 Samostalniška beseda

1.3.1.1 Samostalniki: V ednini so ohranjeni vsi trije spoli. Ženskega spola postanejo le nekateri samostalniki srednjega spola (*úokna, gnéizda, jájca, čréiva*), v množici pa samostalniki srednjega spola postanejo ali ženskega ali moškega spola. V kategorijo moškega spola prehajajo samostalniki s podaljšano osnovo na *-t* ali *-n*, in sicer že v dvojini: *tiéle, teliéta*, dv. *teliéta*, mn. *teliéti*; *siémen siémra*, dv. *siémra*, mn. *siémli*. Samostalnik *leto* ima v ednini in dvojini odraz staroakutiranega, v množini pa cirkumflektiranega jata: *liéto*, dv. *liéti*, mn. *léite*. Vzroki za feminizacijo so: posploševanje ženskih a-jevskih končnic v mestniku in orodniku množine *-ah, -ami*; v dvojini sta imenovalnik in tožilnik pri obeh sklanjatvah enaka (*-i*); dajalnik/orodnik dvojine za vse spole ima končnico *-oma*.

1.3.1.1.1 Moške sklanjatve

Samostalniki 1. m. sklanjatve se sklanjajo po naslednjem naglasno nepremičnem vzorcu: *mlín-ø -a -i -ø -i -on*; dvojina: *mlín-a -of -oma -a -ah -oma*; množina: *mlín-i -of -on -e -ah -ami*. Premični naglas: *jiézik jezíka, život živóuta*. Končniški naglas je odpravljen: *piés piésa, stiéber stiébra*. Po nepremičnem naglasnem tipu se sklanjajo tudi samostalniki knjižnega mešanega naglasnega tipa: *nóus nóusa, móust móusta, svěit svěita*. Vsa lastna in prevzeta občna imena na samoglasnik podaljšujejo osnovo z *-j*: *Lójze Lójzeja, Miha Miheja, Sílvo Síljeva, Vili Vilija*. (Pri imenih na *-a* in *-o* se končaj premenjuje z *-e-* po naliki s tipom *Lojze*). Samostalniki, ki se končujejo na *-r*, osnove ne podaljšujejo: *mehúra, voglára, rihtera*. Govori ne poznajo podaljševanja osnove z *-ov-* v dvojini in množini: *pás pása*, dv. *pása*, mn. *pási*. V roditelju ednine se končnica *-ú* ni ohranila: *šina, móusta*; v imenovalniku množine ni končnice *-je*: *bráti, kméti, gospóudi; lási*.

1.3.1.1.2 V prvi ženski sklanjatvi se končnica *-oma* v dajalniku in orodniku dvojine razlikuje od knjižne; prevladal je nepremični naglasni tip. Po ženskem vzorcu se sklanjajo tudi nekateri samostalniki nekdanj srednjega spola že v ednini, večina pa v množini: *vúíha vúíhe, óuka óuke, kóula kóule; jétre, plúče*. V drugi ženski sklanjatvi prevladuje nepremični naglasni tip, po mešanem naglasnem tipu je naglašen le roditelj ednine: *obérf-ø -i -i -ø -i*

-jo; dvojina *obérv-i -i -oma -i -ah -oma*; množina: *obérv-i -i -an -i -ah -ami*; *kóust kostlí* dv. *kóusti*, mn. *kóusti*. Samostalnik *kri* se sklanja: *kri krívi krívi kri krívi krívjo*.

1.3.1.1.3 1. srednja sklanjatev ima posebno obliko le v I/T ednine, če je ohranjen srednji spol, v dvojini je končnica *-i* enaka kot v ženski sklanjatvi, v množini pa srednja sklanjatev ni ohranjena. Samostalniki se femininizirajo oziroma že v dvojini prehajajo med samostalnice moškega spola: *liét-o -a -i -o -i -on*; dv. *liét-i léit liétoma liéti léitah liétoma*; mn. *léit-e -ó -an -e -ah -ami*; tiéle teliéta; dv. *teliéta*; mn. *teliéti*; siemen síemna/siemla: mn. *síemli*. Mešani naglasni tip ima naglašeno končnico v I, R in T ednine: *senóu sená mesóu mesá, testóu testá*. V ednini ostajajo srednjega spola samoedninski samostalniki, glagolniki in samostalniki s končnico *-e*: *lice, súnce*. Posplošena neimenovalniška osnova ostaja srednjega spola: *léipo siémen, slábo vriémen*. V govoru ni podaljševanja osnove s *-s-*: *óuka óuke, kóula kóule, dréiva dréiva,, vúiha vúihe, nébo néba*.

1.3.1.2 Osebni zaimki *jáz, tí, úon, úona, úono/úovo; mija/mijadvá, vija/vijadvá, onija/onjadvá/úovadvá; mí, vl,úoni/úovi; síebe* se sklanjajo tako kot v knjižnem jeziku; naglasni umik s kratkega naglašenega zloga v mestniku množine na predlog *pri* se širi tudi k edninskemu mestniku: *prínas, prívas, prímeni, príjen*; tožilniška navezna oblika v zvezi s predlogi ohrani naglas: *za mé, za té, za jó, za jé*; moška edninska oblika je *zájnga*. Zanimivo je, da se pojavlja pri naslonski obliki *jih* premet v *hii*: *so hii náišli*; tak premet je znan tudi v kozjaškem govoru. Vprašalna zaimka *gdóu kúoga* in *ké čéša* opravljata tudi vlogo oziralnih zaimkov *kdor, kar; kiri* se uporablja tudi v pomenu *kdo*.

1.3.2 Pridevniška beseda

Pridevniki se sklanjajo kot v knjižnem jeziku, le v moškem edninskem rodilniku je končnica *-iga*. Stopnjujejo se z obrazili *-ši, -i ← -ji, -eiši*, v presežniško obliko se vstavlja člen določnosti: *mlád mléši nétamléši*. Končnica *-i* pri pridevniku ne označuje več določnosti, se pa posplošuje, zlasti pri enozložnih pridevnikih in pridevniških besedah, npr. *žéni, júni, táki, káki, sáki*. Kazalna zaimka *túoti* in *úovi* za knjižna *ta* in *oni* sta značilna tudi za govor na Dravskem polju.

1.3.3 V glagolskem oblikotvorju se pojavljajo premene korenskih samoglasnikov, metatone, posploševanje edninskih naglasnih razmerij; v 1. os. dvojine je končnica *-ma*: brezpriponski glagoli nimajo posebnih končnic: *véita véite*; v deležniku na *-l* se sklopa *tl, dl*, olajšata v *l*: *páv pála, cvév cviela, sév siela, húodo húola*; naglašena pripona, nastala iz jata, ima v deležniku na *-l* za ženski spol v ednini odraz stalno dolgega (novocirkumflektranege), sicer pa staroakutiranega jata: *žívo živéila, živéilo, dv. živéila, mn. živéili*; v velelniku se posplošuje edninska osnova: *niési, niésima, núosi, núosima*; pogosta je tvorba ponavljalnih glagolov tipa: *dávlen, léičén, okáplen, zlámlén, zahtévlen*, pa tudi *küpúvlen*; oblika zanikanega glagola *biti* v sedanjika ostaja le kot vez ob povedkovem določilu *néisη kóus diélat*, sicer pa razpada v *sη ni/sη néi: mí smo prevóza néi míeli*. – Samoglasniške premene so zlasti pogoste v oblikah deležnika na *-l*: *niést, niésén, niési, niésite, néso, niésla, niésli; terpiét, terpiín, térpíte, terpiév, terpiéila, terpiéli; núosít, núosín, núosi, núosite, núoso, núosla, núosli; diélat, déilan, diéle diélete, diélo, déilala, diélali; zlámat, zlámlén, plastiúvat, plastiúvlen; jíest* (namenilnik *jéist*), *jéin, jé, jáv, jéila*, dv. *jiéla*, mn. *jiéli*.

1.3.4 V prislovnih oblikah je ohranjenih več starih sklonskih morfemov; od knjižnih oblik se razlikuje tvorba krajevnih prislovov na *-ah* po množinski mestniški končnici (*gúqrah, dúqlah, núqtrah, vúnah*) ali označevanje luninih men (*stáriga, mládiga, púniga*).

2.1 Kozjaški govor sega v predmestje Maribora z zahodne, kamniške strani. Prištevamo ga k severnoštajerskemu narečju, kakor se govori na levem bregu Drave do slovensko-nemške

jezikovne meje pri Lučanah v Avstriji (na Velikem Boču v Avstriji na nekaterih kmetijah še govorijo slovensko). Severno od Maribora, pri Urbanu in Rošpohu, se že začenjajo pojavljati fonološke značilnosti slovenjegoriškega narečja (torej zahodnejše, kot je to označeno na Karti slovenskih narečij).

Za kozjaški govor je značilno izrazito nagnjenje k dvoglasnikom za dolge samoglasnike. Ker so se v teh govorih skrajšani staro- in kratki novoakutirani samoglasniki podaljšali pozneje kot v osrednjih govorih, ločimo po dva odraza za jat, *e* in *o*. To kasnejše podaljšanje je moralo potekati blizu časa, ko se je »kratki« akut začel umikati za zlog proti začetku besede na stare kračine, to je na *e*, *o* in *ə*. Akuti se ali niso podaljševali vsi v istem času, in sta se zato razvila po dva odraza za novoakutirana *e* in *o* (ozek poleg širokega), ali pa široki odraz kaže na koroški, ozki na štajerski razvoj: *neešo*, *zéle*, *roóža/vóla*. Ponaglasni *a* se v *nedoločniku in deležniku* na *-l* pred *i* preglašča v *e*, torej je današnji kratki nedoločnik mlajši pojav. Kozjaški govor pozna: naglasni umik v tipu *ženà*, *nogà*, *məglà*, tretji (terciarni) umik kratkega zloga za zlog proti začetku besede tipa *zeélen*, umik dolgega cirkumfleksa z odprtega ali zaprtega zadnjega pa tudi nezadnjega zloga: *s kóustjo*, *mòtka*.

2.2 Dolgi samoglasniki:

Kratko naglašeni:

í	ú	ì	ù
ii/éi	úu/óu	è	ò
é	ó		
é	ó		à
eé	oó		á
ái	áu		
	á		

$\bar{i} \leftarrow \bar{i}$; $\bar{u} \leftarrow \bar{u}$, $i\bar{i}/\bar{e}i \leftarrow \bar{i}$; $úu/\bar{o}u \leftarrow \bar{u}$; $\bar{e} \leftarrow \bar{e}$, $\bar{e} \leftarrow \bar{e}$, $\bar{e} \leftarrow \bar{e}$, del umično naglašeni \bar{e} ; $\bar{o} \leftarrow \bar{o}$, del \bar{o} ; $\bar{e} \leftarrow$ večina umično naglašeni \bar{e} ; $\bar{o} \leftarrow \bar{a}$; $e\acute{e} \leftarrow e$, dela \acute{e} , umično naglašena polglasnika; $o\acute{o} \leftarrow \bar{o}$; $\acute{a}i \leftarrow \acute{e}$, \acute{e} ; $\acute{a}u \leftarrow \bar{o}$; $\acute{a} \leftarrow$ umično naglašena o , \acute{a} , dolgi a je ostal nespremenjen v zvezah: *-ra-*, *-av-*.

Samoglasniški *r* je razpadel v *a+r*, samoglasniški \bar{t} pa *ou*. Izhodiščno kratki naglašeni samoglasniki so se podaljšali: *nít*, *kúp*, *brát*, *peés*, *kmét*; današnji kratki naglašeni samoglasniki so nastali zaradi poenoglašanja diftongov: $i\bar{i}l \rightarrow \bar{t}$, $\acute{a}i \rightarrow \acute{a}$: $p\bar{o}ta$, $d\bar{u}ta$ ali zaradi poznega naglasnega umika: *ponáči*, *vázo*, *vásek*; *séno*, *klèti*. Na nekatere samoglasniške razvoje je potrebno posebej opozoriti: v osamljenih zaselkih se dvoglasniki ohranjajo v naseljih ob Dravi in v Kamnici se mlajši dvoglasniki zabrisujejo; povsod se ohranjata le $\acute{a}i/\acute{e}i$ in $\acute{a}u/\acute{o}u$. Za staroakutirani jat slišimo na Zgornjem Slemenu ob meji $e\acute{e}$ (*breéza*), na Srednjem \acute{e} (*bréza*), v Rošpohu severno od Kamnice pa že diftongizacijo ozkega e v $i\acute{e}$ (*bríeza*). Umično naglašeni e ima po dva odraza: praviloma se pojavlja široki e , ki se lahko diftongira v $e\acute{e}$, v zlogu pred i in palatalnim l' pa slišimo ozki e : *téta* : *rékli*, *zémlla*, *pélla*.

V nenaglašenem samoglasniškem sistemu je znano ekanje, to je prehod prednaglasnega o v e pred naglašenim i : *debéim*, *dejéi*, *rečéica*, ali pa ponaglasnega a v e v nedoločniku pred končnim, danes že upadlim i : *deélet*, *kápet*, *so péleli*, pa tudi *Lóučene*. Prednaglasni a se premenjuje tudi z o : *kodéi*, *kadi'*, *moceésll*, *mošéin*, *toblét*. Samoglasniški upad do ničte

stopnje je znan le v soseščini zvočnikov: *misla* ← *mislila*; nastanejo pa lahko tudi zlogovniki *l, m, n*.

Soglasniški sistem se razlikuje od knjižnega le v naslednjih narečnih razvojih: (1) Pojavlja se drugotni nosni zvočnik *n/m*. Zaradi počasnega ali zakasnelega jezikovnega pridviga v primiku ali odmiku nosnega zvočnika se je samoglasnik za nosnikom nazaliziral in iz tega je nastal nov prehodni nosni zvočnik: *mónka, néingi, nekateri', náunga, snéink, námč, màmč*. Tak pojav je znan tudi na južnem Pohorju. (2) Pripionsko obrazilo *-jenk/-enk* za knjižna *-nik* in *-ek*: *léišenk, kúrjenk, póulenk*. (3) Pogost je prehodni *j*: *béjži, grójzdje, kójzji, ójgn*. (4) Po naliki z neimenovalniškimi skloni se ohranja *-l* v imenovalniku: *kól, ógl, stól, ásl, kázl, vág, márzl, oteékl, reékl, neésl*. (5) Palatalni *l'* je izgubil mehkost: *klóuč, postéla, vóla*; *n'* se je razvil v rahlo nosnjeni drsnik *ŋ* ali pa v *n*: *svéŋa, néiva*. (6) Znani so protetični *h* (*hòni, oni', hòbadvó*), *v* (*vùčit, vóuš, vùžgat*), *j* (*jəme, jəgla*). (7) Soglasniška sklopa *gl/dl* in *tl/kl* se prosto menjujeta: *meégl/meédla; reékla/reétla*. (8) Med *zr* se razvija *d*: *zrela* → *zreéla*, med *sr* pa *t*: *srhel* → *stárhł*.

2.3.1 Oblikoslovje kozjaškega govora

V pregibanju se uveljavlja nepremični naglasni tip. Mestnik ednine moškega in srednjega spola ima končnico *-i*, orodnik ednine pa *-am*. V množini so končnice: *-i -o -am -e -eh -emi* (ob Dravi tudi *-ah -ami*). V dvojini se poleg končnice *-oma* pojavlja tudi *-ama*. Govori ne poznajo preglasa *o* v *e*, podaljševanja osnov z *-ov-* in ne naglašene in nenaglašene končnice *-je*: *màsti, bráti, lási*. Samostalniki m. sp., ki se končujejo na samoglasnik, podaljšujejo osnovo z *-ej*: *áta áteja, Miha Miheja, Mírko Mírkeja, Lójze Lójzeja Vili Vilija*; osnove na *-r* večinoma ohranjajo *r*: *kúšera, méžnera*. – Samostalniki ženskega spola na *-ev* dobivajo končnico *a*: *bóukva, bréskva*. Tudi v 1. in 2. ženski sklanjatvi se posplošujeta končnici *-eh -emi* v množini. – V pridevniški sklanjatvi je roditeljska moška končnica *-iga* (*leipiga*), mest. mn. večinoma *-eh* (*leipe*).

V deležniku na *-l* je ta lahko ohranjen za soglasnikom: *préišł, reétł, neésl*. Znana so deležja: *namoučé, videjóč, greédi*. Pri prislovih so razširjena obrazila: *-ma* za označevanje kraja: *kólma, dargéma, héinama, zúuma*; *-ka* za označevanje časa: *lónika, snóčka, čéerika*; *-ta* za oddaljevanje: *gòrta, vònta*; *-sa* za približevanje: *gòrsa, vòsa*; *nóči* pomeni drugače (← *inače*). Ob glagolih so najpogostejši prislovi: *gor, dol, vun, not, bék, cóu, fkúp, zót*. Pogosti členki: *te* (potem) – navezni členek, *báide, vánda, nà, nàa* (zanikanje): *nisn, čisn, káváim* (ne vem) *ne sméiš/če sméiš*.

3.1 Štajersko severnopohorsko narečje sega po Ramovšu vzhodno od Podvelke v Dravski dolini. Danes so ti govori raziskani in ugotavljamo, da se severnopohorski govori začinjajo na Smolniku in v Rušah, falski, lovrenški in podvelški govori pa spadajo po najstarejšem narečnem razvoju h koroškemu podjunskega narečju. Značilnosti štajerskega severnopohorskega narečja se pojavljajo v jugozahodnem mariborskem predmestju, npr. na Studencih.

Zastopajo: *í* ← *ī, ē*; *ú* ← *ū, ō*; *é* ← *ē, ē̄, ē̄, ē̄, è-*; *ó* ← *ō, ò-*; *é* ← *ə*, iz umično naglašeni *e* in *ə*; *ó* ← iz dela *ā*; *éi* ← *ē, ē̄*; *óu* ← *ō*; *á* ← iz dela *a, à*; *ár* ← *ŕ*. Kratki naglašeni samoglasniki *i, u, è, ò, à, ə* so redko nasledniki izhodiščnih kratkih samoglasnikov, večinoma so naglašeni po poznem naglasnem umiku za zlog proti začetku besede. Nenaglašeni samoglasniki se upadajo ob zvočnikih, *-i* tudi v nedoločniku.

Gradivo: *ígla, círka; úha, škúrja; lén, géne se, péték, bréza, réko; golóp, nòsim; čélo, mégla, pès; kovóč; béili, léit; kóula, nóuč; právda, brát; párt; bik, piše, pišče'*; *čút, jùžna; kmèt, cèdit, obèsit; kòš, òsa, vòda, kòsti; kàk, lási; nàč* ← *nič; drət* (*dreti*).

Soglasniški sestav se od knjižnega razlikuje: (7) pojavlja se analogični *-l* na koncu besede: *kòl, kòzl, uvédł, vòl*; (2) *l' → l*: *klúc*; (3) prehodni *j*: *boléjn, déjn, grójzdje, láinski, lójpa*; (4) priponsko obrazilo: *-enk/-jenk*: *krúšenk, vrésjenk, léišenk*; (5) v za *r* in vzglasni v pred nezvenečim nezvočnikom se premenjuje s *f*: *bárf, šcéra*; (6) *dn → gn*: *gnór, škègn*; (7) *šč → š*: *išem, góša*; (8) ohranjena sta sklopa *čre-*, *žre-*: *čréišna, žrébl*,

3.3 Oblikoslovno pregibanje

Samostalniki moškega spola se sklanjajo po vzorcu: *brát-o /-a -u -a -i -om*; dv. *brat-a -o -oma -a -ah/-eh -oma*; mn. *brát-i -o -om -e -ah/-eh -ami*. Prevladal je nepremični naglasni tip, zato tudi *móust móusta, svéit svéita, pés pésa*. V mestniku ednine je ohranjena končnica mehke sklanjatve, v množini se posplošujejo končnice *-am -ah -ami*, slišati pa je tudi končnico *-eh*, sicer razširjeno v Dravski dolini. Govor ne pozna množinske imenovalniške končnice *-je* in ne podaljševanja osnov z *-ov*. Samostalniki ženskega spola se sklanjajo po dveh sklanjatvenih vzorcih: 1. ženska sklanjatev je enaka kot v knjižnem jeziku, le v mestniku množine se pojavlja alomorf *-eh* poleg *-ah*. V 2. ženski sklanjatvi sta zenačena mestnik in orodnik ednine: *o niti, z niti*. Pri samostalnikih mešanega naglasnega tipa *kóust kòsti* je danes naglašena le osnova, kakovost in kolikost naglašene samoglasnika v neimenovalniškem sklonu kažeta na naglasni umik. – 1. srednja sklanjatev je večinoma znana le v ednini, v dvojini in množini pa je posplošena maskulinizacija /s/ podaljšano osnovno *s -t* ali *-n/* ali pa femininizacija. Podaljšana osnova *s -s* se posploši tudi v imenovalniku: *koléisa, nebéisa* ali pa se osnova ne podaljšuje: *čréiva čréive, dréiva dréive, úha úhe*.

V pridevniški sklanjatvi je v rodilniku ednine za moški in srednji spol končnica *-iga*, mestniška in orodniška končnica je *-em*. Določnost pridevnika se označuje s členom *ta/tø*, končnica *-i* je to vlogo izgubila; enozložni pridevniki na *-l* se vedno končujejo na *-i*: *céili, béili, gnili, góli*. Pridevniški primernik in presežnik v vlogi povedkovnika sta nevtralizirala moško obliko za vse tri spole: *Séstra je staréjši*. – Vlogo oziralnih zaimkov razen *kiri/diri* opravljajo vprašalni, *-r*, je ohranjen v nikalnem *nèč ničéisar/nichéšorga*.

V glagolski spregatvi so prevladale končnice priponskih glagolov, v 1. os. dvojine je končnica *-ma*. Slišati je nedoločnik na *-ti* in *-t*: *nésti/nèst, péčti/pèčt*. Namenilnik je ohranil posebno obliko le pri redkih, zelo pogostnih glagolih v zvezi z glagoli premikanja: *pást – grém póst, spát – grém spót*. Obrazilo *-ka* se pogosto dodaja časovnim prislovom: *čérika, lónika vèrhka*.

4.1 Vzhodnopohorski govor se približuje mestu Mariboru v Radvanju, Razvanju, na Tezmem in na Pobrežju. V tem severnoštajerskem govoru se je samoglasniško kolikostno nasprotje izgubilo; vsi naglašeni samoglasniki so dolgi, nagnjeni k diftongizaciji:

4.2 Samoglasniški sestav:

í/ii	ú/úu
íe	úo
é	ó
éi	óu
ié	uó
á	á
	+br

í íi ← ī, ï; ùlúu ← ū, ù; íe ← ě, è; úo ← ò; é ← ē, è, ò, ē; ó ← ō; éi ← ě, ē; óu ← ō; ĭ; ié ← è ter umično naglašeni h e in ə; uó ← ò ter umično naglašenedega o; á ← ā, á ← à.

Gradivo: *iva* ← *řiva* ← *niva*; *bik*; *glúh*, *krúh*; *brieza*, *nieso*, *niest*, *núosim*, *kúoř*; *dén*, *mésa*, *pés*, *pétek*, *détela*; *gôba*, *rôp*; *gréh*, *péič*; *bóuk*, *senóu*, *vóuk*, *tóuĉ*; *ĉielo*, *kmiét*, *miégla*; *guóra*, *nuoš*; *bábj* *káš*; *brát*, *jájca*; *dárva*. Nenaglašeni samoglasniki upadajo le ob zvoĉnikih. Soglasniřki sestav je enak kot v severnopohorskih govorih.

4.3 Sklanjatveni vzorci:

1. Za mořki spol *brát-ø -a -i -a -i -om*: dv. *brát-a -ov -oma -a -ah -oma*; mn. *brát-i -ov -om -e -ah -ami*. Voblikotvorju in oblikospreminjaju so vzhodnopohorski govori podobni severnopohorskim, razlikuje se le nekaj sklonskih morfemov. V dajalniku in mestniku ednine je konĉnica *-i*; lahko je nastala iz *-u* → *ü* → *i* ali pa se je mestniřka mehka konĉnica *-i* posplořila tudi v dajalniku; *-ah -ami* sta posplořeni konĉnici za mořki in ženski spol. – Vzorec za 1. žensko sklanjatev: *kráv-a -e -i -o -i -i*; dv. *kráv-i -ø -oma -i -ah -oma*; mn. *kráv-e -ø -om -e -ah -ami*. V orodniku ednine je konĉni *-i* nastal iz konĉnice *-oj*, znane v srednjeřtajerskih govorih, konĉnici *-oma -om* sta posplořeni iz mořke sklanjatve. 2. ženska sklanjatev: *miř-ø -i -ø -i -i*; dv. *miř-i -i -ima/-oma -i -ih/-ah -ima*; mn. *miř-i -i -im/-om -i -ih/-ah -imi/-ami*. V tej sklanjatvi se poleg starejših i-jevskih konĉnic pojavljajo tudi posplořene konĉnice: *-oma -om -ah -ami*. Meřani naglasni tip: *kóust kosti kúořti kóust na kúořti s kúořti*; dv. *kúořti kosti kostéima kúořti na kostéih s kostéima*; mn. *kost-í -í -éim -í -éh -mi*.

5 Med govori, ki se dotikajo mariborskih predmestij, opažamo tudi razlike v besedišču. Trebuh: *lám*p (1, 4); brki: *róuse* (1); mrtvařki oder: *právda* (1), *páre* (2, 3, 4); večje ogrinjalo: *xódra* (1), *freéĉa* (4), *plét* (2, 3); naramnice: *rouĉe* (1), *rúĉ2* (2, 3), *rúĉe* (4); rjuha: *párt* (1, 2), *leéntuh* (4), *pláhta* (3); podstrešje: *d`le* (1), *dile* (2, 3, 4); vrata: *dvéri* (1, 4); koruza: *túřřica* (1), *túřřica* (4); liĉkati: *řopéniti* (1), *řóuliti* (1), *likati* (4), *kužúhati* (2, 3); velika noĉ: *létņce* (1, 4); moka: *mónka* (1), *meéla* (4); krompir: *reépa* (1), *búop* (3); popodne: *veĉérka* (1, 2, 3); kosilo: *júžna* (1), *ábet* (1, 2, 3, 4); pomlad: *vléiĉka* (1), *voléiĉka* (1), *zmarléitka* (1), *zmléiĉka* (1), *marléitek*, *zmarléitka* (4), fant: *póp*, *púbec* (1), *pójp* (4); dekle: *dekléina* (1, 2, 3, 4), moř: *láter* (1).

6. V mariborska predmestja segata slovenjegoriřko in severnořtajersko nareĉje s kozjařkim, severnopohorskim in vzhodnopohorskim govorom. Povsod je odpravljeno tonsko nasprotje, stavĉna intonacija je v taktu zmeraj padajoĉa.

Akutirani samoglasniki so se pozno podaljšali; najmlajše je podaljšanje v slovenjegoriřkem govoru, zato se tu loĉijo odrazi akutiranih samoglasnikov od cirkumflektiranih tudi pri fonemih *i*, *u*, *e*, *q*, *a*, v severnih řtajerskih pa le pri jatju, *e* ni *o*. Dolgi in kratki samoglasniřki ĭ se je na vzhodu pozno vokaliziral v *u*, zato se za dolgi ĭ še ni razvil diftongiĉni *úu*. V vseh govorih so izvršeni nareĉni naglasni umiki: kratkega cirkumfleksa na polglasnik: *miégla*, dolgega cirkumfleksa za zlog na levo: *s koustjo*, *póuroka*, *pristava*; kratkega cirkumfleksa z zadnjega zaprtega zloga: *púotplat/páplat*, *ĉigan*. V vseh govorih sta se *ě* in *ō* razvila v dvo-glasnika *ei/ai*, *ou/au*; *ě*, *e*, *q*, *v é*, *ó*, *i* v *ii/éi*. Razliĉno se razvijajo: *á* → *á/á*, *ó*; *ú* → *üi/úu/óu*, *ĭ* v *ú/óu*, *ó, ē vé/éi*; novoakutirana *e, o* → *ie/e/eé*; *ò* → *úo/o/óó*; umično naglašeni *e* → *é/é/eé/ié*; *o* → *á/úo/uó*.

* kozjařsko (1), severnopohorsko (2), vzhodnopohorsko (3), slovenjegoriřko (4).

V vzhodnopohorskem in slovenjegoriškem govoru so se kratki naglašeni samoglasniki podaljšali in ni več kolikostnega nasprotja, s povečanim številom dvoglasnikov se je okrepilo kakovostno nasprotje.

V soglasniškem sestavu je med temi govori manj razlik. Najpomembnejše soglasniške spremembe so: $\text{ɔ} \rightarrow \text{ou}/\text{ó}, \text{ú}$; samoglasniški $\text{r} \rightarrow \text{ər}, \text{er}, \text{ar}$; $\text{l}' \rightarrow \text{l}$; $\text{n}' \rightarrow \text{ŋ}$; $\text{n}; \text{šč} \rightarrow \text{š}$: -v, v + nezvočnik $\rightarrow -\text{v}/\text{f}, \text{f}$; prehodni j : *bejži*, protetični $\text{h}, \text{v}, \text{j}$: *hòni, hín, »inje«, vùš/viùš, jàme*; -m \rightarrow -n v slovenjegoriškem govoru; $\text{tl}, \text{dl} \rightarrow \text{t}, \text{d}$ v severnopohorskem in kozjaškem, -l v vzhodnopohorskem in slovenjegoriškem govoru: *páddla/pála*.

V pregibanju je v 1. moški in 1. ženski sklanjatvi prevladal nepremični naglasni tip. V vseh obravnavanih govorih je dvojina dobro ohranjena v vseh samostalniških sklanjatvah, končnice pa se zlasti v mestniku in orodniku množine zenačujejo za vse spole. Samostalniki moškega spola ne podaljšujejo osnove z -ov: v im. mn.m. spola ni končnice -je. Povsod je v mestniku ednine končnica -i, v vzhodnopohorskem govoru tudi v dajalniku ednine; v vzhodnopohorskem govoru ima edninski orodnik ženskega spola končnico -i \leftarrow -oj: *s krávi, z miši*. Samostalniki srednjega spola se že v ednini lahko feminizirajo, srednji spol ohranjajo zlasti samoedninski samostalniki tipa *mláiko, kaméje, tarpléje*, v množini (tudi v dvojnini z maskulinizacijo) pa so se samostalniki srednjega spola izgubili. Tisti, ki podaljšujejo osnovo s -t ali -n, se že v dvojnini maskulinizirajo Tip: *tele teleta, dva teleta, trije tele-ti; seme semena, dva semena, trije semeni*.

Podaljšane osnove z -es prehajajo med samostalnike ženskega spola: *koláisa, očáisa/buka* ali pa ne podaljšujejo osnove *dráiv-a -e*.

Končnica -i pri pridevniku v im. ed. m. sp. ne ločuje določnosti od nedoločnosti: *On je góli*. Vsi govori imajo v rod. ed. m. sp. končnico -iga. Pri glagolih je prevladala spregetev priponskih glagolov: *dáte, véite, jéite*.

Ob prepletanju in križanju različnih glasoslovnih narečnih prvin iz primestnih govorov nastaja v mestni govorici enoglasnišniki sestav z izrazito težnjo po odpravljanju dvoglasnikov ú in á , po oženju samoglasnika e in zlasti o ter po daljšanju kratkih samoglasnikov. Na oblikoslovnih, oblikotvornih, skladenjskih in izraznih ravnini ostaja več narečnih prvin.

Summary

THE DIALECTS OF THE SUBURBS OF MARIBOR

The dialects of Maribor represent a contact between the various dialects of the Štajerska region: the Panonian, the »Slovenske gorice« and the »Kozjak« variant, the North-Styrian and the dialects of the Eastern and Northern part of the Pohorje. The acutely accented vowels are in all instances longer, but because of that different from those that are long by definition. The dialects of the Eastern Pohorje and the Slovenske gorice area evidently lose the contrast in vowel lengths. In all dialects we find a characteristic withdrawal of short or long circumflexes for one syllable to the left of the initial position. Moreover, in all the speeches the long »jat« and »ó« became the diphthongs »ei/ai«, »ou/au«; the long »a« and the nasal »é« evolve into a short »é«, »o« into »ó«, while the long »i« is always diphthongised. Other sounds follow a different line of development: »á«, »ú«, the etymological e , newly acutely accented »e« and »o«, the differently accented »e« and »o« and the dark »l«. The dual is maintained, the feminisation of the nouns of the neuter gender is always present, merely »s -t« and »-n« of the prolonged roots are masculinized in the dual and plural. The fifth case, singular, masculine gender, is characterized in all cases with an »-i« ending, while the adjective genitive case with »-iga«.